

Juryrapport

Er bestaan in Nederland weinig vertaalprijzen. De enige werkelijk grote prijs is de Martinus Nijhoff-prijs. Daarnaast is er de Aleida Schot-prijs voor vertalingen uit Slavische talen, en af en toe wordt een bepaald genre vertalingen, zoals poëzie of toneel, bekroond met het Charlotte Köhler-stipendium. Dat is merkwaardig, omdat Nederland bij uitstek een land is waar veel wordt vertaald en de kwaliteit van de literaire vertaling in het algemeen op een hoog peil staat. Het geeft dan ook te denken dat een land als Engeland – waar verhoudingsgewijs heel weinig vertalingen verschijnen – tienmaal zoveel bekroningen voor geslaagde vertalingen kent als Nederland. Het was daarom een prachtig idee van mevrouw Jaffé om een aparte prijs in te stellen voor de beste vertaling van een literair werk uit het Frans – de taal en literatuur waarnaar haar grote liefde uitgaat.

Op de jury van een prijs die voor het eerst wordt uitgereikt, en zeker een prijs van deze omvang, rust een bijzondere verantwoordelijkheid. De jury moet haar werkwijze al experimenterend bepalen en deze vervolgens nauwkeurig vastleggen om zo een richtsnoer aan latere jury's te bieden. Wij zijn in de zomer van 2000 met ons werk begonnen – met lijsten van alle vertalingen uit het Frans die in de jaren 1997, 1998 en 1999 zijn verschenen. Om te bereiken dat die lijsten volledig waren, hebben we de hulp ingeroepen van uitgevers, de Koninklijke Bibliotheek en een bibliografisch onderzoeker. De eerste selectie hield in dat er een scheiding tussen literaire en niet-literaire vertalingen werd gemaakt. Zelfs daarover is uitvoerige discussie mogelijk – bij kook- en tuinboeken ligt de zaak eenvoudig, maar reisboeken en filosofische of wetenschappelijke werken kunnen wel degelijk literaire aspecten of ambities hebben. We hielden ongeveer tachtig vertalingen over.

De volgende schifting had te maken met de kwaliteit van het oorspronkelijke werk. Om het heel bot en zwart-wit te stellen: we wilden niet de perfecte vertaling van een keukenmeidenroman – in welke variant ook – bekronen. Die theoretische meestervertaling van een tweederangs boek hebben we overigens niet aangetroffen, dus het was een minder dramatische selectie dan het op het eerste gezicht lijkt. Maar ook die vergde niettemin nogal wat discussie. We hielden vierentwintig vertalingen van twaalf verschillende vertalers over.

Van die vierentwintig vertalingen heeft ieder jurylid veertig bladzijden woord voor woord vergeleken met de oorspronkelijke Franse tekst en daar afzonderlijk verslag van gedaan. In dat stadium was de jury al verrast over de kwaliteit van de vertalingen. Onze op- en aanmerkingen hadden veelal betrekking op een vertaalniveau dat ver uitging boven het peil van vertaalfouten als interpretatievergissingen, krukkig Nederlands, 'woordjes' en dergelijke elementaire zaken. We hielden zes vertalingen van drie vertalers over.

Toen kwam de moeilijkste vergadering. Opnieuw hadden we ons gebogen over deze zes teksten. Het waren onder meer prachtige vertalingen van een klassiek toneelstuk, een roman van een eigentijdse schrijver en een tekst van een modern-klassieke auteur. Weer stelden we vast dat het niveau van vertalingen uit het Frans in deze laatste categorie uitzonderlijk hoog was. En we vroegen ons af hoe het kwam dat

op het moment bij vertalers uit het Frans duidelijk zoveel aandacht, liefde en uitmuntend talent aanwezig is zonder dat daar ooit veel aandacht aan wordt besteed.

Unaniem kwam de jury uiteindelijk tot de conclusie dat de vertaling die Hans van Pinxteren heeft gemaakt van een deel van Montaignes *Essais* onder de titel *Ik ben nogal klein van stuk. Essays over de ijdelheid* werkelijk alle elementen in zich verenigt om in aanmerking te komen voor de bekroning. Van Pinxterens vertaling getuigt niet alleen van een meesterlijke beheersing van de Nederlandse taal, die bij hem zijn kracht vooral ontleent aan soberheid, maar vooral van een subtiële, uitgewogen vrijheid ten opzichte van de oorspronkelijke tekst.

De taal van Montaigne, ruim vier eeuwen oud, is het moderne Frans in wording en vertoont nog duidelijke sporen van het Latijn. Montaigne zelf schrijft trouwens ergens dat hij tot zijn zesde jaar alleen Latijn kon verstaan en spreken. Nu moet de vertaler van een klassieke tekst noodgedwongen altijd een compromis vinden tussen twee zuiver theoretische extremen – zuiver theoretisch omdat ze geen van beide in volle omvang te realiseren zijn, laat staan een behoorlijke vertaling zouden opleveren. Enerzijds zou hij volstrekt archaïserend – en dus vrijwel alleen voor specialisten leesbaar – kunnen vertalen en anderzijds zou hij kunnen streven naar een volstrekt eigentijdse vertaling met alle modieuze hebbelikheden van dien.

Hans van Pinxteren heeft een buitengewoon gelukkige hand gehad in het vinden van een compromis bij deze lastige opgave – hij kiest niet voor een al te strikte, strakke vertaling die de brontekst letterlijk volgt, maar voor vrijere oplossingen, waarin alle elementen van het origineel zijn terug te vinden, zij het anders gerangschikt en anders verwoord. De toon is allesbehalve gewild eigentijds, maar wel zijn uitdrukkingen en constructies die voor ons inmiddels moeilijk te interpreteren zijn, omgezet in mooi, bondig en begrijpelijk Nederlands dat in alle opzichten recht lijkt te doen aan de stijl en intenties van Montaigne. Het resultaat is een Montaigne die als het ware met nieuw leven is bezield en dichterbij is gekomen. En juist Montaigne, een schrijver die naar ideeën en verwoording daarvan nog steeds ‘modern’ aandoet, is door deze voortreffelijke vertaling ontsloten voor een nieuw lezerspubliek. Dat dit voorrecht van de toegankelijkheid eerder is voorbehouden aan lezers van de vertaling dan aan lezers van het origineel, lijkt een merkwaardige speling van het lot, maar vormt een bewijs te meer voor het belang van creatieve vertalingen van belangrijk literair erfgoed. Zo zien we – tussen haakjes – de laatste jaren gelukkig ook geslaagde pogingen om onze eigen Nederlandse klassieke literatuur door ‘hertaling’ nieuw leven in te blazen – denk aan de Vondel-opvoeringen van Croiset en Marita Mathijssens uitgave van *Bilderdijk*.

Een gedetailleerde vergelijking van origineel en vertaling van deze *Essais* van Montaigne levert een complete en exemplarische *stylistique comparée du français et du néerlandais* op: een lange lijst van de stilistische verschillen tussen het Frans en het Nederlands – in het Nederlands concreter woordgebruik, een meer nevenschikkend dan onderschikkend zinsverband, het zwaartepunt eerder bij het werkwoord plus bijwoord dan bij het zelfstandig naamwoord plus adjectief, etc. Dit lijkt op het eerste gezicht een technische kwestie, maar het juist toepassen hiervan in een vertaling is exact datgene wat het verschil uitmaakt tussen een ‘vertaalde tekst’ en

‘echt Nederlands’ – om het weinig wetenschappelijk uit te drukken. Als we origineel en vertaling naast elkaar leggen, blijkt Van Pinxterens vertaling een prachtige illustratie te zijn van het belang van dit procédé – dat ten dele intuïtief in zijn werk gaat – voor een werkelijk goede vertaling. Een enkel voorbeeld moet volstaan: het Nederlands is sterker dan het Frans in beelden die iets lichamelijks hebben – dus we vinden bij van Pinxteren vertalingen als ‘wat in mijn hoofd opkomt’ voor ‘mes fantaisies’, ‘vergald’ voor ‘troublé’, ‘woorden in de mond nemen’ voor ‘exprimer’ of ‘de handen in de schoot leggen’ voor ‘s’anonchalir’. Een juryrapport is echter niet de plaats om *en détail* reeksen voorbeelden of inventies – die bijna altijd immers een context nodig hebben – te citeren en wij willen ons hier dan ook tot deze paar voorbeelden beperken.

Buiten kijf staat voor de jury Van Pinxterens grote talent om op briljante wijze vrij en toch nauwkeurig een klassieke tekst voor een modern publiek te ontsluiten. Hij heeft dat eerder gedemonstreerd in een indrukwekkende reeks vertalingen, vervaardigd in een lange reeks van jaren waarin hij, naast zijn activiteiten als dichter, gelukkig trouw bleef aan het vertalersvak. We noemen met name zijn vertalingen van romans van Flaubert, Stendhal en Balzac en de prozagedichten van Rimbaud. Het is daarom dat wij het bestuur adviseren Hans van Pinxteren de Dr Elly Jafféprijs 2001 toe te kennen.

De jury:

Margot Dijkgraaf

Jeanne Holierhoek

Nelleke van Maaren